

Väitöskirja vironkielisten lasten taivutusmorfologian kehityksestä

Reili Argus: *Eesti keele muuformoloogia omandamine*. Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste dissertatsioonid 19. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus 2008. 242 s. ISBN 978-9985-58-543-6 (PAINETTU), ISBN 978-9985-58-543-7 (PDF).

Reili Arguksen väitöskirja käsittelee vironkielisten lasten taivutusmorfologian kehitystä. Se koostuu kuudesta artikkelista, joista neljä on vironkielisiä ja kaksi englanninkielisiä, sekä vironkielisestä johdanto-osasta, jossa tekijä käsittelee näiden artikkelien teoreettista taustaa ja tarkastelee kokoavasti niitä teemoja, joihin artikkeleissa syvennyy yksityiskohtaisesti aineiston avulla. Artikkelit ovat varsin tuoreita: ne on kaikki julkaistu vuodesta 2004 alkaen.

Teoksen johdanto on antoisa ja osoittaa kirjoittajan monipuolista lukeneisuutta: Argus esittelee tiiviissä katsauksessa moderneja lapsenkielen tutkimussuuntauksia, arvioi niitä ja päättyy siihen, että esi- ja varhaismorfologian teoria vastaa parhaiten hänen omien tutkimustavoitteidensa tarpeita. Laajemmankin lukijakunnan kannalta varmasti kiinnostavaa on johdannossa katsaus siihen, miten vironkielisten lasten kielen kehittymistä on tähän mennessä tutkittu, sekä tähän katsaukseen liittyvät bibliografiset tiedot. Tässä tutkimushistoriaa koskevassa katsauksessa Argus erottaa kolme ajanjaksoa, jotka eroavat luonteeltaan ja suuntautumiseltaan selvästi.

Argus käsittelee johdannossa mm. kysymystä lapsen morfologian kehitysmi-

sestä produktiiviseksi. Aivan aluksi lapset nimittäin oppivat muistamaan tiettyjä muotoja jakamattomina kokonaisuuksina, joten he omaksuvat ensimmäiset muodot eräänlaisena sananmuotojen luettelona. Kielenoppimisen edetessä kehittyvä vähitellen produktiivinen taivutusmorfologia, jonka avulla lapsi pystyy itse muodostamaan myös aivan uusia taivutusmuotoja. Tärkeä kysymys on, milloin kehityksen voi katsoa ehtineen sellaiseen produktiiviseen vaiheeseen, jossa lapsi käyttää muodostussääntöjä eikä enää joudu opettelemaan yksittäisiä muotoja irrallisina. Tähän liittyy kysymys, miten produktiivisuus määritellään. Toisiin tutkijoihin viitaten Argus esittää aluksi sellaiset kriteerit, että tietty taivutusmuoto on lapsen kielessä produktiivinen, kun lapsi käyttää tätä muotoa useammasta kuin yhdestä lekseemistä niin, että hänellä on vähintään yhdessä näistä lekseemeistä myös muita muotoja. Enemmänkin kriteerejä on esitetty, esimerkiksi Tiina Salasoolalla on yhtenä kriteerinä spontaani käyttö, jonka mukaan lapsen käyttämä muoto ei saisi esiintyä ainakaan kymmenessä edeltävässä aikuiskielen puhunnoksessa. Tätä kriteeriä Argus pitää puhetilanteen kannalta liian ankarana ja dialogin luonteelle vieraana.

Argus on oikeassa siinä, että Salasoon kriteeri on kovin ankara, koska se voi karsia produktiivisten joukosta sellaisia-kin muotoja, jotka lapsi jo varmasti hallitsee – näin pääsee käymään varsinkin, jos kriteeriä sovelletaan jokaiseen esiintymään suppeassa aineistossa. Toisaalta spontaanin käytön vaatimus on käyttö-

kelpoinen, jos käytettävissä on runsas aineisto ja jos tahdotaan kartoittaa nimenomaan sitä, mitkä muodot lapsi jo aivan varmasti hallitsee. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos tahdottaisiin käyttää monivivahteista produktiivisen hallinnan skaalaa, jossa on aste-eroja eikä pelkkää dikotomiaa jo produktiivisen ja vielä epäproduktiivisen välillä. Koska oppiminen etenee asteittain, voisi olla antoisakin tutkia lapsen morfologian oppimista niin, että otettaisiin huomioon myös aste-erot produktiivisuuden minimivaihtumuksista aina täyteen hallintaan asti.

Johdannossa tulee jo lyhyesti esille teema, johon yksi artikkeleista paneutuu laajemmin, nimittäin viron ja indoeurooppalaisten kielten, etenkin eniten tutkitun englannin, morfologisen luonteen erilaisuus. Englannin morfologia jakautuu jyrkästi kahtia säännölliseen ja epäsäännölliseen taivutukseen, ja tähän kahtiajakoon perustuu mm. ajatus yliyleistämistä (*overgeneralization*) eli siitä, että lapsi yleistää säännöllisen eli heikon taivutuksen mallin myös sellaisiin sanoihin, joiden kuuluisi noudattaa vahvaa taivutusta, jolloin syntyy sellaisia analogiamuotoja kuin englannin imperfekti **comed* (vs. *came*). Aivan toisin on kuitenkin laita niin suomessa kuin virossakin: kun englannissa on niukasti vahvoja verbejä ja nomineja sekä niiden vastakohtana vain yksi selvästi produktiivinen taivutustyyppi, niin suomessa ja virossa taas on runsaasti hyvinkin erilaisia taivutustyyppisiä. Kun sekä virossa että suomessa on useita produktiivisia taivutustyyppisiä, joista osa on erittäin ja osa vain jokseenkin produktiivisia, niin toisin kuin englannissa, näissä kielissä ei kannata yrittää nimetä vain yhtä tyyppiä produktiiviseksi. Tämä Arguksenkin korostama seikka vaikuttaa selkeän yksin-

kertaiselta, mutta se näyttää välillä unohdettavan morfologian tutkimuksessa.

Argus käsittelee johdannossa oman teemanaan lapsenkielen fonologisia piirteitä, kuten sitä, että vironkielisten lasten puheessa esiintyy usein kaksitavuisia sanamuotoja suosivaa trokeisuus-tendenssiä. Sanamuodot lyhenevät sen vaikutuksesta seuraavaan tapaan: *sitikas* 'kovakuoriainen' > *siti*, *rebane* 'kettu' > *epa*. Tätä samaa tendenssiä tavataan monessa muussakin kielessä, suomessa hyvin samanluonteisena kuin virossa. Kummassakin kielessä tendenssi rajoittaa taivutusmorfologian varhaista kehitystä, koska oman tavunsa muodostavat suffixit karsiutuvat aluksi, jolloin taivutusta jää osoittamaan pelkkä taivutusvartalo, kuten Andreksen (1;8) translatiivi *musta* 'mustaks' ja allatiivi *poti* 'potile'. Yhdyssanoissa esiintyy sekä suomessa että virossa nelitavuisuutta, kun kaksi trokeeta liittyy yhteen, esimerkiksi Hendrik (1;11) *lalliautu* 'ralliauto', Andreas (1;9) *suupilli* < *suupilli* 'huuliharppu' (tässä yksitavuuinen määriteosa on saatu trokeiseksi lisätavun *a* avulla). Trokeisuustendenssin lisäksi Argus käsittelee fonologian yhteydessä mm. reduplikaatiota sekä erityyppisten tavujen tuottamista. Varhaisen lapsenkielen tendenssi suosia lyhyitä avotavuja on sekin tekijä, joka rajoittaa taivutusmorfologian kehitystä.

Johdanto-osan kiinnostavana päätöksenä on tiivis katsaus viron lapsenkielen tähänastiseen tutkimukseen, jossa on ollut niin aktiivisempia kuin passiivisempiäkin vaiheita mutta joka on aivan viime vuosina noussut ilahduttavaan kukoistukseen. Teoriapainotteisen johdannon jälkeen ovat vuorossa aineistopainotteiset artikkelit.

Argus esittää väitöskirjansa artikkelit ilmestymisjärjestyksen sijasta temaat-

tisessa järjestyksessä niin, että samaa aihepiiriä käsittelevät artikkelit ovat naapureina ja lapsen varhaiseen kielen kehitykseen liittyvät aivan alussa. Siten imitatiiveja käsittelevä artikkeli on ensimmäisenä. Imitatiivit ovat tärkeä ja omaleimainen lapsenkielen varhaisten onomatopoeettisten sanojen ryhmä: ne ovat usein sanaluokaltaan ambivalentteja, niiden muodostuksessa on yleistä esimorfologialle tyypillinen reduplikaatio, niiden äänneasu varioidu, ja varsinaista taivutusmorfologiaa niissä esiintyy hyvin niukasti tai ei ollenkaan. Imitatiivartikkeli on kiinnostava avaus, sillä viron lapsenkielen näkökulmasta tätä varhaisen lapsenkielen tärkeää sanaryhmää ei ole aiemmin näin laajasti käsitelty.

Väitöskirjan toinen teema on nominintaivutuksen, erityisesti sijajärjestelmän kehitys; myös monikonmuodostuksen alkuvaiheet tulevat käsiteltäviksi. Tätä teemaa käsittelee kaksi artikkelia, joista vanhempi on vironkielinen ja ilmestynyt vuonna 2004. Artikkelin eräänlainen esityö, jonka pohjalta Argus on kirjoittanut tuoreen artikkelin ”The early development on case and number in Estonian” (2009). Tekijä tarkastelee esi- ja varhaismorfologian teorian valossa viron sijajärjestelmän ja monikonmuodostuksen varhaista kehitystä, etenkin sitä, miten muodostuvat ensimmäiset taivutusoppositiot ja miniparadigmat; jälkimmäiset ovat vähintään kolmesta eri muodosta koostuvia taivutusparadigmoja, jotka sisältävät vain lekseemien ydinmuotoja (laajin tähän mennessä ilmestynyt kontrastiivinen kartoitus eri kielten miniparadigmoista on SOLA 21).

Suomen kielen kannalta kiinnostavaa on, että vironkieliset lapset oppivat kielen laajasta sijamuotojärjestelmästä ensimmäisinä tärkeimmät kieliopilliset sijat

samaan tapaan kuin suomenkielisetkin lapset. Paikallissijoista ensimmäisenä tulee käyttöön illatiivi, samaan tapaan kuin suomessakin (Toivainen 1980: 160–163; Laalo 2009: 56–58). Mutta on myös eräs kiinnostava ero sijamuotojen käytössä: suomessa adessiivi tulee käyttöön jo hyvin varhain, virossa sen sijaan selvästi myöhemmin; virossa taas komitatiivi tulee jo varhain käyttöön, kun se suomessa on marginaalinen ja tulee käyttöön viimeisten joukossa. Tämä ero selittyy sijojen funktioilla: instrumentin funktion ilmaiseminen on jo varhain tärkeää, ja tätä funktiota ilmaistaan suomessa adessiivilla, virossa sen sijaan komitatiivilla.

Paikallissijajärjestelmän kehittymisessä on niin ikään runsaasti yhtäläisyyksiä viron- ja suomenkielisten lasten välillä. Ensimmäisenä paikallissijana niin viron- kuin suomenkielisetkin lapset alkavat käyttää illatiivia sekä yksittäisissä sanoissa että ennen pitkää miniparadigmojen jäsenenä, ja illatiivista nimenomaan trokeiseen kaavaan sopivaa kaksiteavuista varianttia. Muista sijoista tulee ensin käyttöön taajaan esiintyviä adverbeja ja vähitellen yhä lisää eri nominien muotoja. Viimeisenä kuudesta paikallissijasta tulee käyttöön niistä harvinaisin, ablatiivi.

Myös monikon käyttö kehittyy nauhoitettujen aineistojen valossa hyvin samaan tapaan virossa ja suomessa. Avokvantifikaatiota ilmaiseva monikon partitiivi on varhainen, ja suunnilleen sen kanssa samaan aikaan tulee käyttöön myös monikon nominatiivi. Muut monikkomuodot jäävät pitkään aivan yksittäisten esiintymien varaan.

Verbejä Argus käsittelee lyhyemmin kuin nomineja, eikä verbien morfologiaa analysoida yhtä monipuolisesti kuin nominien. Verbintaivutuksen osalta Argus

käsittelee etenkin kysymystä siitä, onko aspektin vai tempuksen ilmaiseminen viron kielessä varhaisempaa. Teema vaikuttaa suppealta, mutta kysymystä on viime aikoina pohdittu paljon eri kielten näkökulmasta. Suomen kielen osalta keskusteluun ovat osallistuneet esimerkiksi Toivainen (1997: 189–191) ja Laalo (1997: 189–191), ja aiheen viime vuosien aktiivisimpia tutkijoita on Pier Marco Bertinetto.

Viides artikkeli käsittelee kolmosten kieltä. Jälleen on kyseessä kiinnostava uusi avaus: ensimmäinen tutkimus, jossa vironkielisten kolmosten kielenoppimista kontrastoidaan muunkielisiin kolmosiin. Muunkielisten kolmosten tapaan myös vironkielisten aktiivinen kielenoppiminen alkaa myöhemmässä biologisessa iässä kuin muiden lasten – sama havainto on tehty myös kaksosten kieltä koskevissa tutkimuksissa. Yhtäläisyyksiä muiden lasten kielen kehityksen kanssa toki on: kuten muiden lasten tapauksessa, myös kolmosten taivutusmorfologiassa on tärkeä kehitysvaihe silloin, kun ilmausten keskipituus (MLU) on yli 1,8 sanaa ja perusmuotojen osuus taipuvien sanojen kaikista muodoista ehtii laskea 60 prosenttiin. Tällöin tulevat käyttöön ensimmäiset miniparadigmat. Tutkimuksessa kolmosten kieli ei kehittynyt homogeenisesti vaan yksilöllisiä eroja ilmeni lasten välillä. Siten tutkituista kolmosista yhdellä oli muita enemmän verbejä varhaisessa sanastossaan, ja hänen taivutusmorfologiansa kehityskin käynnistyi verbeistä. Sen sijaan kahden muun sisarusen nominintaivutus alkoi kehittyä ennen verbintaivutusta.

Väitöskirjan artikkeleista kuudes on typologinen. Siinä Argus tarkastelee viron rikasta morfologista järjestelmää niin, että esittää vertailuja muista kielistä saatuihin tuloksiin. Varsinaisen tai-

vutusjärjestelmän ytimen eli kohtalaisen agglutinoivan taivutusmorfologian oppiminen näyttää vertailun valossa sujuvan lapsilta nopeasti, mutta vartalonmuodotuksen täydellinen hallitseminen vie pidemmän aikaa. Tämä sointuu hyvin yhteen sen kanssa, että läpinäkyvän agglutinoivan taivutuksen oppiminen onnistuu lapsilta varsin nopeasti, ja siten esimerkiksi varsin puhtaasti agglutinoiva turkin kieli opitaan nopeammin kuin vähemmän puhtaasti agglutinoivat suomi ja mayaintiaanien kieli, puhumattakaan typologialtaan erilaisista indoeurooppalaisista kielistä (Aksu-Koc ym. 2005).

Reili Arguksen väitöskirja on myös fennistiikan kannalta antoisa, sillä se tarjoaa paljon kontrastiiviselta kannalta kiinnostavaa – virohan on ainoa suomen lähisukukieli, jonka lapsenkieltä on tieteellisesti tutkittu ja jota siten on mahdollista vertailla suomen kanssa. Etäsuokielistäkin on lapsenkieltä tutkittu perusteellisesti vain unkarin osalta. Vertailuaineisto on sikäläkin tervetullutta, että suomen ja viron lapsenkielen kehityslinjoissa on paljon yhteistä. Kiinnostavia yhtymäkohtia ovat esimerkiksi fonologian kannalta varhaiset reduplikaation esiintymismuodot sekä erityisesti trokeisuustendenssi, joka liittyy näiden kielten metriseen ja prosodiseen luonteeseen. Yhtäläisyyksiä esiintyy myös sijojen oppimisjärjestyksessä sekä varhaisten sijojen funktioissa, kuten instrumentin ilmaisemisessa. Tätä funktiota palvelee virossa komitatiivi mutta suomessa adessiivi. Yhteisiä ovat myös monet taivutuksen typologiset piirteet, kuten kummankin kielen monet produktiivisuudeltaan vaihtelevat taivutustyyppit erotuksena indoeurooppalaisissa kielissä yleiseen taivutuksen jakautumiseen yhteen produktiiviseen heikkoon ja useaan suppeaan

vahvaan taivutustyyppiin. Suomen ja viron useiden keskenään kilpailevien taivutustyyppien väliset dynaamiset suhteet vaikuttavat eri kehitysvaiheissa eri tavoin siihen, millaisten osin yleisten ja osin yksilöllisempien vaiheiden kautta lapset oppivat kieltä hallitsemaan.

KLAUS LAALO
etunimi.sukunimi@uta.fi

Lähteet

- AKSU-KOC, AYHAN – KETREZ, F. NİHAN – LAALO, KLAUS – PFEILER, BARBARA 2005: Emergence of agglutinative morphology. A comparative study of Turkish, Finnish and Yucatec Maya. Paper presented at the symposium Emergence of verbal and nominal morphology from a typological perspective. 10th International Congress for the Study of Child Language, Berlin, 25.–29. 7. 2005.
- ARGUS, REILI 2009: The early development of case and number in Estonian. – SOLA 30 s. 111–151.
- LAALO, KLAUS 1997: Alkukatsaus lapsenkielen esi- ja varhaismorfoloogiaan. – *Viritäjä* 101 s. 186–207.
- 2009: Acquisition of case and plural in Finnish. – SOLA 30 s. 49–89.
- SOLA 21 = BITTNER, DAGMAR – DRESSLER, WOLFGANG U. – KILANI-SCHOCH, MARIANNE 2003 (toim.): *Development of verb inflection in first language acquisition. A cross-linguistic perspective*. Studies on Language Acquisition 21. Berlin: Mouton De Gruyter.
- SOLA 30 = STEPHANY, URSULA – VOEIKOVA, MARIA D. 2009 (toim.): *Development of nominal inflection in first language acquisition. A cross-linguistic perspective*. Studies on Language Acquisition 30. Berlin: Mouton De Gruyter.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 359. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1997: The acquisition of Finnish. – Dan I. Slobin (toim.), *The crosslinguistic study of language acquisition* 4 s. 87–182. Lawrence Erlbaum.

Näkökulmia puheeseen

Olli Aaltonen, Reijo Aulanko, Antti Iivonen, Anu Klippi ja Martti Vainio (toim.): *Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet*. Helsinki: Otava 2009. 408 s. ISBN: 978-951-1-23956-7.

Olli Aaltonen toteaa toimituskunnan puolesta *Puhuva ihminen: Puhetieteiden perusteet* -teoksen esipuheessa, että kir-

jan tarkoitus on tarjota lukijalle yksissä kansissa mahdollisimman kattava katsaus puheen eri ulottuvuuksista sellaisena kuin se välittyy nykytietämyksen valossa. Aaltonen mainitsee, ettei vastaavaa kirjaa ole ollut aiemmin suomenkielisenä olemassa, mikä pitääkin paikkansa. Aaltonen lisäksi toimituskuntaan kuuluvat Reijo Aulanko, Antti Iivonen, Anu Klippi